

**FOREIGN DIRECT INVESTMENTS AND UNEQUAL REGIONAL
DEVELOPMENT IN SERBIA**

BOJAN VRAČAREVIĆ^{1*}, MIOMIR JOVANOVIĆ^{1*}

¹ *University of Belgrade - Faculty of Geography, Studentski trg 3/3*

Summary: Foreign direct investments are an important factor for economic growth in Serbia. Most of the foreign direct investment in the period 2001 to 2012 was in the Belgrade region and, to a lesser extent, in Vojvodina. This spatially concentrated distribution caused an increase in regional disparity in Serbia. The connection between foreign direct investment and regional disparities can in part be explained by the current stage of economic development. However, in the case of Serbia, one of the main reasons was the lack of a clearly defined policy to attract foreign direct investments, the collateral damage being the increase in regional disparities.

Key words: foreign direct investment, regional development, economic growth, Serbia

Introduction

Contemporary processes of globalization are characterized by the rapid movement of international capital. Among them, foreign direct investments (FDI) are of growing importance on the international scene. Although there is much controversy regarding the actual impact of FDI on economic growth (De Gregorio, 1992; Kholdy, 1995; DeMello, 1997; Carkovic and Levine, 2005), as well as the influence of FDI on (dis)balanced regional development (Fujita and Dapeng, 2001; Zhang and Zhang, 2003; Siddharthan, 2006; Nunnenkamp and Stracke, 2007; Ouyang and Fu, 2012), in the literature its positive effects are most frequently cited. The most salient positive effects of FDI for host countries are generally considered to be the transfer of new technology, a rise in productivity, increased employment and increased export. FDI also bring new skills and organizational expertise, and help in creating links between the different sectors of the local economy. All these processes should, in theory, stimulate economic growth in the host country.

Numerous empirical studies have been done to demonstrate the connection between FDI and economic growth, positing their positive correlation (under certain conditions) (Borensztein et al., 1998; Alfaro et al., 2004; Baldwin et al., 2005; Hong, 2014). Using econometric analysis in their study of 140 countries in the period from 1970 to 2009, Iamsiraroj and Ulubaşoğlu (2015) proved that FDI have a positive effect on economic growth in both developed and developing countries.

---

* e-mail: miomirjovanovic.gef@gmail.com; bojanvracarevic@gmail.com

This paper contains the research results of the project No. 37010 and No. 176017 supported by the Ministry of Science and Technological Development of the Republic of Serbia

The latest research in this field examining the complex interdependence of FDI and economic growth underscores how economic growth itself (measured by an increase in GDP) can in return bring about an increase in the inflow of FDI (Chan et al., 2014).

Since numerous positive effects on economic growth are attributed to FDI, attracting FDI is the priority of a large number of countries, particularly those in transition and developing countries. They are particularly attractive to these countries because of their insufficient levels of domestic savings, lack of modern technology and management skills, and especially because they represent the major source of external financing for developing countries. For countries in transition, the influx of foreign capital is also an important factor in structural changes, since they are attempting to implement the successful transformation of their economies, as well as privatize state capital. The significance of FDI for these countries is even greater because of the current economic crisis in the world.

However, the impact on economic growth in a) developed countries, b) countries in transition, and c) developing countries differs, depending on various diverse factors. Alfaro et al. (2004) and Borensztein et al. (1998) stress the importance of human capital and a developed financial market, and Iamsiraroj and Ulubaşoğlu (2015) consider that in addition to the development of the financial market, the openness of an economy is a key prerequisite for the full realization of FDI, and that education is of less importance, as is frequently mentioned in the literature. It follows that countries in transition and developing countries have more difficulty in taking full advantage of the potential of FDI for economic growth, because they rarely fulfill these prerequisites.

The literature is rich in analyses of the impacts of FDI on economic growth, but very few studies deal with the effects of FDI on the increase in regional economic disparities within host countries. The rare studies dealing with this issue are mostly focused on China. The reasons are twofold: firstly, the data measuring regional inequality in China are available and relatively reliable, unlike most other countries; secondly, and possibly more importantly, the case of China is unique in that it has all the elements of a natural experiment (Lessmann, 2013). Thus, because of its specificity, China has become an important training ground for research into the impacts of FDI on the increase in regional disparities. Prior to the economic reforms that opened the country up to foreign capital, China had practically no inflow of FDI worth mentioning. However, during the 1990s, China became the largest recipient of FDI on a global level (UNCTAD, 2001). The huge and constant inflow of foreign capital resulted in an exceptionally high rate of economic growth. At the same time, considering the great majority of FDI (almost 90%) were concentrated in the eastern coastal part of China (where only 40% of the total population lives) (Ouyang and Fu, 2012), this brought about very pronounced regional disparities between the east and west. However, as more recent research shows (Ouyang and Fu, 2012; Lessmann, 2013), in the next phase these conspicuous differences in regional development decreased due to the better FDI policy, spillover effect and economic development itself.

In light of the very small number of studies dealing with the impact of FDI on the increase in regional disparities (with the exception of the very specific case of China), in this work we analyze Serbia through the prism of its policies to attract FDI.

Methodology and data sources

For analysis of FDI flows in the period from 2001 to 2012, Ministry of Finance data were used - the net inflow of FDI in millions of Euros for each year (Table 1). Serbia only began to record significant inflow of FDI from 2001, which reached its highest value in the period 2006-2009. After this, the influx slowed, mostly due to the global economic crisis.

Table 1. Foreign direct investment in Serbia, net (in millions of Euros), 2001-2012.

Year	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
	184	500	1,195	774	1,250	3,323	2,528	2,486	2,068	1,133	3,320	753

Because of the lack of comprehensive statistics regarding FDI in Serbia by region and municipality, the data in Table 2 were prepared by combining raw data taken from the National Bank of Serbia, Ministry of Finance and Agency for Foreign and the Serbian Investment and Export Promotion Agency (SIEPA) by municipality, and aggregating them by region. Considering there are no precise data available on the total FDI by municipality by year, but only the initial and total amount of individual investments, it is not possible to determine reliably the amount of FDI by region for each year, but only the sum for the analyzed period. Of course, data on the share of each region in the total FDI by year would be useful to this kind of analysis.

Table 2. FDI stock by region, 2001-2012.

Region	Share (in %)
Serbia	100.0
Belgrade	51.9
Vojvodina	29.4
Šumadija and Western Serbia	9.6
South and East Serbia	9.1

The spatial distribution of FDI in Serbia was concentrated in two regions, primarily the Belgrade region and, to a lesser degree, the region of Vojvodina. The Belgrade region attracted over half of the total FDI in Serbia, while the regions of Šumadija and Western Serbia, and South and East Serbia drew less than 10% each.

Although it is not a perfect indicator of regional development (because of the existing differences in unemployment among the regions, presence of commuters, etc.), the majority of studies in the field use regional GDP per capita. Consequently, and due to the lack of data on alternative indicators such as income per capita, the same indicator has been used in this analysis as well.

Data on regional GDP were taken from the Statistical Office of the Republic of Serbia. The nonexistence of this indicator for earlier years, especially the period before 2000, has denied us essential aspects for analysis because it is not possible to have any insight into the state of regional development before the larger inflows of FDI. In 2014, Serbia adopted a new methodology of national and regional accounts (ESA 2010). Therefore, the calculation of regional GDP for 2013 was based on the new methodology, while data for 2012 was revised in accordance with the new methodology. "Extra regio" appeared as a distinct statistical territorial unit, i.e., extraterritorial units of the Republic of Serbia. However, as data on GDP per capita and the corresponding indices are not presented for "Extra regio", we have not included them in our analysis.

Differences in the level of regional GDP are very pronounced in Serbia and they have not changed significantly during the analyzed period (for which we have the data). It is clear that the only region with a significantly higher amount of GDP compared to the national level in the studied period is the Belgrade region (71.2% higher in 2013). The region of Vojvodina is on a level close to the national average, while the regions of Šumadija and Western Serbia, and South and East Serbia fall far behind, with index levels of 67.5% and 63.2% in 2013, respectively.

Table 3. Regional GDP in Serbia, 2009-2011.

Region	2009.	2009.	2010.	2010.	2011.	2011.
	In thousands of RSD	Index Serbia=100	In thousands of RSD	Index Serbia=100	In thousands of RSD	Index Serbia=100
Serbia	371	100.0	395	100.0	442	100.0
Belgrade	665	179.4	703	177.8	772	174.6
Vojvodina	353	95.2	382	96.8	442	100.0
Šumadija and Western Serbia	265	71.4	276	69.9	301	68.2
South and East Serbia	235	63.3	253	63.9	285	64.4

Table 4. Regional GDP in Serbia, for years 2012. and 2013.

Region	2012.	2012.	2013.	2013.
	In thousands of RSD	Index Serbia=100	In thousands of RSD	Index Serbia=100
Serbia	498	100.0	541	100.0
Belgrade	855	171.7	926	171.2
Vojvodina	507	101.8	552	102.0
Šumadija and Western Serbia	338	67.9	365	67.5
South and East Serbia	315	63.3	342	63.2

Results and discussion

It is evident that the most developed regions in Serbia attracted the highest total FDI in the period under study. This empirically confirmed the hypothesis of the positive interdependence of FDI inflow and economic growth. The Belgrade region has attracted 51.9% of total FDI, despite the fact that only around one fifth of the total population lives there. Such concentration of FDI can be explained by the appeal of Belgrade as the capital city, and agglomeration economics (particularly because of the abundance of a qualified, unemployed work force and its superior physical and social infrastructure) (Jovanović and Ratkaj, 2014), which are indeed key factors for attracting horizontal market-oriented FDI (Villaverde and Maza, 2011). Unlike other countries in transition, it is this type of FDI, and not vertical FDI (directed at increasing domestic export potential), that has been dominant in Serbia since its opening up to foreign capital.

Regional disparities are more than obvious in the ratio of regional GDP per capita between the most developed region (Belgrade) and that of the least developed region (South and East Serbia), which is 2.71. By comparison, this ratio is significantly smaller in most EU member countries, which are much more developed (Eurostat, 2015).

In analyzing the regional inequality data of 55 countries in different phases of development in the period 1980-2009, Lessmann (2013) concluded that the net inflow of FDI will affect regional differences in low and middle income countries, while it will not have negative effects in highly developed countries. High workforce mobility and effective public policy (directed at the reallocation of resources among regions), which characterize highly developed countries, should reduce the effects of FDI on increasing regional disparities.

A similar theory can be applied to China. In the early phases of economic development at the beginning of the 1980s, the coastal regions and cities had preferential treatment and were declared Special Economic Zones open to FDI. The large concentration of FDI in these regions brought about an increase in regional differences (Jovanović, 2006). However, in the later stages, at the end of the 1990s, China succeeded in reducing these disparities.

Although this thesis – that the level of economic growth is crucial to the interdependence between FDI inflow and regional disparities – could partially explain the actual problems of regional development in Serbia, to see the whole picture it is very important to consider not only Serbia's position in an international context, but also to analyze its policies for attracting FDI.

In the period 1990-1999, Serbia attracted a little over 1 billion \$ of FDI, which was considerably less than countries that began the process of transition earlier, e.g. Hungary (over 19 billion \$), the Czech Republic (over 16 billion \$) and Poland (over 30 billion \$) (UNCTAD, 2001). From 2000 onward, the inflow of FDI began slowly to rise. This was due to increasing political security and stability, and macroeconomic adjustment and structural reform.

Nonetheless, the investment ambient was far from ideal; in the World Bank Report of 2010, Serbia ranked only 88th out of the 183 countries analyzed in quality of business environment (World Bank, 2010). The biggest obstacles to FDI inflow were corruption, access to finances and the inefficiency of the courts. In addition, human capital was at an unsatisfactory level. In the last decade, Serbia, with slight variations on an annual basis, has allocated on average around 5% of GDP for education (which is lower than the level allocated by OECD countries of 6-8% of GDP) (OECD, 2014), the major portion of which has gone toward the salaries of those employed in education.

In addition, Serbia's policies for attracting FDI have been very poor. Namely, an even bigger problem than the unsatisfactory inflow of FDI is the predominant type of FDI and their sectoral distribution. Most of the FDI since the year 2000 have been linked to the purchase of state-owned enterprises and banks in the process of auction and tender privatization, while the share of greenfield investment, which is the best and most stable FDI with regards to positive economic growth, has been very small. This is where Serbia has missed a chance, because the number and value of greenfield projects were significantly less than those of surrounding countries that entered into the process of transition earlier and more forcefully, such as the Czech Republic, Poland and Hungary (UNCTAD, 2013). Since the process of transition is close to an end, significant inflows of capital from privatization can no longer be expected.

In addition, the ungoverned and unplanned attracting of FDI has been mostly directed toward the service sector (financial sector, telecommunications, etc.), with little going toward the production of tradable goods. In short, in Serbia, significant effects of FDI on increasing export potential and modernizing industry are, unfortunately, practically nonexistent.

Thus, the inglorious example of Serbia is in stark contrast to the latest, much more balanced phase of regional development in China, where the inflow of FDI (at the most crucial stage of development) was the result of development policies that were aimed at attracting investment in the export-oriented sectors of the economy in order to exploit the comparative advantages of cheap labor. Thus, in the case of Serbia, the dominance of the Belgrade region in the share of FDI was not the result of any meaningful long-term development policy. It is evident that in Serbia the lack of clearly defined policies to attract investment has resulted, as collateral damage, in the increase in regional disparities.

Conclusion

It is common, as the most serious counterargument to the thesis that a sudden inflow of FDI inevitably leads to a disbalance in regional development and negative

redistributive effects, to cite the example of China, its highly mobile work force and ever more effective public policies.

Our analysis clearly shows that Serbia, after 2000, has been characterized by increasing inequality in regional development caused by the sudden inflow of FDI that poured into the Belgrade region (while the most undeveloped regions experienced very modest inflows).

Therefore, analysis of the incoming flow and structure of FDI in Serbia leads to the conclusion that its spatial distribution was primarily a product of the need to accelerate economic development and structural transformation of the Serbian economy, which opened up suddenly to foreign capital, rather than the consequence of a clearly defined strategy to attract FDI. Namely, a huge share of FDI entered the country by way of privatization and flowed into the service sector (with the aim of taking over the domestic market).

It follows that it is essential to significantly (re)define policies to attract investment to achieve a more balanced regional development in Serbia.

References

- Alfaro, L., Chanda, A., Kalemli-Ozcan, S. and Sayek, S. (2004). FDI and economic growth: The role of local financial markets. *Journal of International Economics*, 64(1), 89–112.
- Baldwin, R., Braconier, H. and Forshid, R. (2005). Multinationals, endogenous growth, and technological spillovers: theory and evidence. *Review of International Economics*, 13, 945–963.
- Borensztein, E., De Gregorio, J., and Lee, J. W. (1998). How does foreign direct investment affect economic growth? *Journal of International Economics*, 45(1), 115–135.
- Carkovic, M. and Levine, R. (2005). Does foreign direct investment accelerate economic growth? In: Moran, T.H. and Graham, E.M. (Eds.). *Does Foreign Direct Investment Promote Development?* Washington, D.C.
- Chan, M. W. L., et al. (2014). Foreign direct investment and its determinants: A regional panel causality analysis. *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 54, 579–589.
- De Gregorio, J. (1992). Economic growth in Latin America. *Journal of Development Economics*, 39, 59–84.
- DeMello, L. R. (1997). Foreign direct investment in developing countries and growth: A selective survey. *Journal of Development Studies*, 34(1), 1–34.
- Estrin, S. and Uvalic, M. (2013). Foreign direct investment into transition economies: Are the Balkans different? LEQS Paper No. 64/2013. London.
- Eurostat. (2015). *Eurostat regional yearbook 2015*. Luxembourg: Eurostat.
- FREN. (2010). *Serbian Post-Crisis Economic Growth and Development Model 2011-2020*. Belgrade: FREN–Fondation for the Advancement of Economics.
- Fujita, M. and Dapeng, H. (2001). The effects of globalization and economic liberalization. *The Annals of Regional Science*, 35(1), 3–37.
- Hong, L. (2014). Does and How does FDI Promote the Economic Growth: Evidence from Dynamic Panel Data of Prefecture City in China. *IERI Procedia*, 6, 57–62.
- Iamsiraroj, S. and Ulubaşoğlu, M. A. (2015). Foreign direct investment and economic growth: A real relationship or wishful thinking? *Economic Modelling*, 51, 200–213.
- Jovanović, M. (2006). Public Transport and Development of Chinese Cities. *Megatrend Review*, 3(1), 153-176.
- Jovanović, M. and Ratkaj, I. (2014). Functional metamorphosis of New Belgrade. *disP - The Planning Review*, Volume: 50, Issue: 04, 54-65.
- Kholdy, S. (1995). Causality between foreign investment and spillover efficiency. *Applied Economics*, 27, 745–749.
- Kovačević, M. (2002). *International trade*. Belgrade: Faculty of Economics.
- Lessmann, C. (2013). Foreign direct investment and regional inequality: A panel data analysis. *China Economic Review*, 24, 129–149.
- Nistor, P. (2012). FDI and regional disparities growth in Romania. *Procedia Economics and Finance*, 3, 740–745.
- Nunnenkamp, P. and Stracke, R. (2007). Foreign direct investment in post-reform India: Likely to work wonders for regional development? Kiel Institute of World Economics, Working Paper No.1375.

- OECD. (2009). *Regions Matter - Economic Recovery, Innovation and Sustainable Growth*. Paris: OECD Publishing.
- OECD. (2010). *Investment Reform Index 2010*. Paris: OECD Publishing.
- OECD. (2014). *Education at a Glance 2014: OECD Indicators*. Paris: OECD Publishing.
- Ouyang, P. and Fu, S. (2012). Economic growth, local industrial development and inter-regional spillovers from foreign direct investment: Evidence from China. *China Economic Review*, 23, 445–460.
- Pike, A., Rodríguez-Pose, A. and Tomaney, J. (2006). *Local and Regional Development*. New York: Routledge.
- Statistical Office of the Republic of Serbia. (2012). *Census of Population, Households and Dwellings, 2011. Population, Book 3*. Belgrade: Statistical Office of the Republic of Serbia.
- Siddharthan, N. S. (2007). Regional differences in FDI inflows: China–India comparison. Discussion paper, Institute of economic growth.
- Sirbu, R.M. (2014). European Union strategy and foreign direct investments impact on Romania's regional development. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 124, 442–450.
- UNCTAD. (2001). *World Investment Report 2001: Promoting Linkages*. Geneva: United Nations.
- UNCTAD. (2013). *World Investment Report 2001: Global Value Chains: Investment and Trade for Development*. Geneva: United Nations.
- Villaverde, J. and Maza, A. (2011). Foreign direct investment in Spain: Regional distribution and determinants. *International Business Review*, 21, 722–733.
- World Bank. (2009). *Serbia: Doing More with Less, Addressing the Fiscal Crisis by Increasing Public Sector Productivity*. Washington: World Bank.
- World Bank. (2010). *BEEPS At-A-Glance 2008, Serbia, The Business Environment and Enterprise Performance Survey*. Washington: World Bank.
- World Bank. (2007). *Fiscal policy and economic growth: Lessons for Eastern Europe and Central Asia*. Washington: World Bank.
- Zhang, X. and Zhang, K. (2003). How does globalisation affect regional inequality within a developing country? Evidence from China. *Journal of Development Studies*, 39(4), 47–67.
- www.nbs.rs
- www.siepa.gov.rs
- www.mfin.gov.rs

СТРАНЕ ДИРЕКТНЕ ИНВЕСТИЦИЈЕ КАО ФАКТОР НЕРАВНОМЕРНОГ РЕГИОНАЛНОГ РАЗВОЈА У СРБИЈИ

БОЈАН ВРАЧАРЕВИЋ^{2*}, МИОМИР ЈОВАНОВИЋ^{1*}

¹ *Универзитет у Београду – Географски факултет, Студентски трг 3/3, Београд, Србија*

Извод: Стране директне инвестиције представљају важан чинилац економског раста Србије. Највећи део страних директних инвестиција у периоду од 2001. до 2012. године је био лоциран у Београдском региону, и у мањој мери у региону Војводине. Такав, концентрисан, просторни распоред утицао је на повећање регионалних диспаритета у Србији. Веза између страних директних инвестиција и регионалних неравномерности може бити, једним делом, објашњена актуелном фазом економског развоја. Међутим, у случају Србије, као битан разлог јавља се и непостојање јасно дефинисане политике привлачења страних директних инвестиција која је за колетаралну штету имала повећање регионалних диспаритета.

Кључне речи: стране директне инвестиције, регионални развој, економски раст, Србија

Увод

Савремене процесе глобализације карактеришу убрзани токови кретања међународног капитала. Међу њима, стране директне инвестиције (СДИ) се посебно издвајају растућим значајем у светским оквирима. Иако постоје бројне контроверзе у погледу оцене утицаја СДИ на економски раст (De Gregorio, 1992; Kholdy, 1995; DeMello, 1997; Carkovic and Levine, 2005), као и утицаја СДИ на (дис)балансирану регионалну развој (Fujita and Dapeng, 2001; Zhang and Zhang, 2003; Siddharthan, 2006; Nunnenkamp and Stracke, 2007; Ouyang and Fu, 2012), у литератури се најчешће помињу њихови позитивни ефекти. У најзначајније позитивне ефекте СДИ по земљу домаћина обично се издвајају: трансфер нових технологија, подизање продуктивности, повећање запослености и повећање извоза. Такође, СДИ трансферишу нове вештине и организациони *know-how*, и помажу у креирању веза између различитих сектора домаће привреде. Сви наведени процеси би, барем у теорији, требало да стимулишу економски раст земље домаћина.

Бројне емпиријске студије су се бавиле утврђивањем везе између СДИ и економског раста, откривајући њихову позитивну корелацију (барем под одређеним условима) (Borensztein et al., 1998; Alfaro et al., 2004; Baldwin et al., 2005; Hong, 2014). Користећи економетријску анализу, у својој студији која анализира 140 земаља у периоду од 1970. до 2009. године (Iamsiraroj and Ulubaşoğlu, 2015), аутори доказују да СДИ имају позитиван ефекат на економски раст, и то како у развијеном свету, тако и у земљама у развоју.

Новије студије у овој области које истражују комплексну међузависност СДИ и економског раста, истичу како и сам економски раст (мерен повећањем БДП-а), може повратно изазвати повећани прилив СДИ (Chan et al., 2014).

Будући да се СДИ приписују бројни позитивни ефекти на економски раст, привлачење СДИ представља приоритет великог броја земаља, а посебно земаља у транзицији и земаља у развоју. За њих су оне посебно примамљиве због недовољног нивоа домаће штедње, недостатка савремених технологија и управљачких знања, а посебно зато што представљају дуго очекивану ињекцију капитала који је главни извор екстерног финансирања земаља у развоју. За земље у транзицији прилив страног капитала је и значајан фактор структурних промена, будући да настоје да изврше успешну

---

* e-mail: miomirjovanovic.gef@gmail.com; bojanvracarevic@gmail.com

Рад представља део резултата истраживања на пројекту број 37010 и пројекту број 176017, које финансира Министарство науке и технолошког развоја Републике Србије.

трансформацију својих привреда, као и да приватизују државни капитал. Значај СДИ за ове земље је још више истакнут актуелном светском економском кризом.

Ипак, различит је ефекат на економски раст: а) у развијеним земаља, б) земљама у транзицији и ц) земљама у развоју, јер зависи од многих разноликих фактора. Alfaro et al., (2004) i Borensztein et al., (1998) истичу важност људског капитала и развијеног финансијског тржишта, а Iamsiraroj and Ulubaşoğlu (2015) да је, поред развијености финансијског тржишта, отвореност привреде кључни предуслов за потпуно остваривање користи од СДИ, и да образовање нема толики утицај, као што се често у стручној литератури наводи. Проистиче да земље у транзицији и земље у развоју имају више потешкоћа у искоришћавању потенцијала СДИ за економски раст, јер ретко поседују поменуте карактеристике.

Стручна литература је богата анализама утицаја СДИ на економски раст, али се веома мали број студија бави ефектима СДИ на повећање регионалних диспаритета у оквиру привреде земље домаћина. Ретке студије које се баве овом проблематиком углавном су усмерене на - Кину. Разлози су двојаки: прво, подаци који су мерили регионалне неравномерности Кине су били доступни и прилично поуздани, што није био случај за већину других земаља; и друго, и вероватно битније, случај Кине је јединствен с обзиром да, у овом контексту, има све елементе природног експеримента (Lessmann, 2013). Тако је због својих изражених специфичности Кина постала значајан истраживачки полигон за изучавање утицаја СДИ на повећање регионалних диспаритета. Пре спровођења економских реформи које су отвориле границе земље за страни капитал Кина, практично, није остварила прилив СДИ вредан помена. Међутим, већ током 90-их година прошлог века Кина постаје највећи прималац СДИ на светском нивоу (UNCTAD, 2001). Огроман и континуирани прилив страног капитала је имао за ефекат изразито високе стопе економског раста. Истовремено, с обзиром да је огромна већина СДИ (скоро 90%) била концентрисан у источном, приобалном, делу Кине (у коме живи само 40% укупне популације) (Ouyang and Fu, 2012), то је довело до врло изражених регионалних диспаритета на релацији исток-запад. Међутим, као што новија истраживања показују (Ouyang and Fu, 2012; Lessmann, 2013) у наредној фази развоја ове изузетно изражене разлике у регионалном развоју Кине су се смањивале због боље осмишљене СДИ политике, тзв. ефекта преливања и самог економског развоја.

У контексту веома малог броја студија које се баве утицајем СДИ на повећање регионалних диспаритета (изузев веома специфичног случаја Кина) у овом раду анализираћемо пример Србије кроз призму њене политике привлачења СДИ.

Методологија и извори података

За анализу токова СДИ, у периоду од 2001. до 2012. године, коришћени су подаци Министарства финансија. У питању су нето приливи СДИ у милионима евра за појединачне године (Табела 1.). Србија тек од 2001. године бележи значајнији прилив СДИ, који достиже највише вредности у периоду 2006-2009. године. Након тога долази до успоравања улазних токова, највише под утицајем светске економске кризе.

Табела 1. Стране директне инвестиције у Србији, нето (у мил. евра), од 2001. до 2012. године

С обзиром на непостојање свеобухватне статистике СДИ по регионима и општинама у Србији, подаци у Табели 2. су добијени комбиновањем необрађених података по општинама који су прикупљени од Народне банке Србије, Министарства финансија и Агенције за страна улагања и промоцију извоза (SIEPA), а затим њиховим агрегирањем по регионима. Имајући у виду да нису расположиви прецизни подаци о укупним СДИ по општинама за сваку годину, већ само о иницијалном и укупном појединачном износу улагања, није могуће поуздано утврдити износе СДИ по регионима

за појединачне године, већ само збирно за анализирани период. Наравно, подаци о уделу сваког региона у укупним СДИ по појединим годинама свакако би били корисни у оваквој анализи.

Табела 2. Укупне СДИ по регионима у периоду 2001-2012. Године

Просторни распоред СДИ у Србији је био изразито сконцентрисан у два региона – првенствено у Београдском региону, и, у мањој мери, у региону Војводине. Београдски регион је привукао чак преко половине укупних СДИ у Србији, док су, с друге стране, регион Шумадије и Западне Србије, и регион Јужне и Источне Србије привукли по мање од 10% укупних СДИ.

Иако није савршен показатељ регионалног развоја (услед постојања разлика између региона у стопама незапослености, затим због присуства комјутера и сл.), највећи број студија из ове области у ту сврху користи регионални БДП пер цапита. Због тога, као и услед непостојања података о алтернативним показатељима, попут регионалног дохотка пер цапита, и у овој анализи биће коришћен исти индикатор.

Подаци о регионалном БДП-у су преузети од Републичког завода за статистику и расположиви су само за период од 2009. до 2013. године. Непостојање овог показатеља за раније године, а посебно за период пре 2000. године, нам ускрађује битне аспекте у анализи, с обзиром да онемогућава увид у стање регионалне развијености пре већих прилива СДИ. Србија је 2014. године прешла на нову методологију националних и регионалних рачуна (ESA 2010). Стога је обрачун регионалног БДП-а за 2013. годину заснован на новој методологији, док подаци за 2012. годину представљају ревидиране податке у складу са новом методологијом. Као посебна статистичка територијална јединица појављује се „Екстра регио“, тј. екстратериторијалне јединице Републике Србије. Међутим, с обзиром да се за „Екстра регио“ не исказују подаци о БДП-у по глави становника и одговарајући индекси, нисмо га уврстили у анализу.

Табела 3. Регионални Бруто домаћи производ у периоду 2009-2011. године

Табела 4. Регионални Бруто домаћи производ за 2012. и 2013. годину

Разлике у нивоу регионалног БДП-а су веома изражене у Србији, и нису се значајно мењале током анализираног периода (за који располажемо подацима). Очигледно је да је једини регион који има значајно већи износ овог показатеља у односу на републички ниво у посматраном периоду управо Београдски регион (71,2% већи у 2013. години). Регион Војводине је негде близу републичког просека, док регион Шумадије и Западне Србије, и регион Јужне и Источне Србије далеко заостају са индексом нивоа од 67,5% и 63,2% у 2013. години, респективно.

Резултати и дискусија

Евидентно је да су у Србији најразвијенији региони привукли највећи укупан износ СДИ у посматраном периоду. То је емпиријски потврдило тезу о позитивној међузависности прилива СДИ и економског раста, и све већих регионалних диспаратета у почетним фазама развоја земаља у транзицији. Београдски регион је привукао чак 51,9% укупних СДИ иако у њему живи тек око једне петине укупне популације. Оваква концентрација СДИ, објашњава се привлачношћу Београда као главног града и агломерацијским економијама (посебно обиљем квалификоване, незапослене радне снаге, супериорном опремљеношћу физичком и социјалном инфраструктуром) (Jovanović and Ratkaј, 2014), што и јесу кључне детерминанте привлачења хоризонталних СДИ усмерених на освајање домаћег тржишта (Villaverde and Maza, 2011). Управо је, за разлику од осталих земаља у транзицији, ова врста СДИ, а не вертикалних (усмерених на повећање домаћих извозних потенцијала), била доминантна у Србији након отварања за страни капитал.

Регионални диспаритети су више него очигледни с обзиром да рацио регионалног БДП пер capita између најразвијенијег региона (Београдског) и најнеразвијенијег региона (Јужна и Источна Србије) износи 2,71. Поређења ради, овај рацио има знатно ниже вредности код већине земаља чланица ЕУ, које су далеко развијеније (Eurostat, 2015).

Анализирајући панел податке регионалних неравномерности за 55 земаља у различитим фазама развоја у периоду 1980-2009. године, Lessmann (2013) закључује да ће нето приливи СДИ утицати на повећање регионалних разлика у земљама ниског и средњег степена развијености, док неће имати негативних ефеката код високо развијених земаља. Висока мобилност радне снаге и ефикасна јавна политика (усмерена на реалокацију ресурса између региона), које карактеришу најразвијеније земље, би требало да умање ефекте СДИ на повећање регионалних диспаритета.

Слична теза може се применити и на Кину. У почетним фазама економског развоја, почетком 1980-их година, приобални региони и градови добијају преференцијални статус и проглашавају се за специјалне економске зоне отворене за СДИ. Велике концентрација СДИ у овим регионима је утицала на повећање регионалних разлика у Кини (Јовановић, 2006). Међутим, у каснијим фазама економског развоја, крајем 90-их година прошлог века, ефикаснијим коришћењем мера и инструмената јавне политике, Кина успева да смањи ове регионалне диспаритете.

Иако се овом тезом – да је ниво економског развоја пресудан за степен међузависности прилива СДИ и регионалних диспаритета – можда могу, барем делимично, објаснити актуелни проблеми регионалног развоја Србије, за сагледавање комплетне слике изузетно је важна не само позиција Србије у међународним оквирима, већ и анализа политике привлачења СДИ.

У периоду 1990-1999. године Србија је привукла тек нешто више од 1 млрд \$ СДИ, што је било знатно мање у поређењу са земљама које су раније започеле процес транзиције попут Мађарске (преко 19 млрд \$ у истом периоду), Чешке (преко 16 млрд \$) и Пољске (преко 30 млрд \$) (UNCTAD, 2001). Након 2000. године прилив СДИ почиње полако да се расте. Томе су допринели како повећање политичке сигурности и стабилности, тако и прилагођавање макроекономије међународном окружењу.

Ипак, инвестициони амбијент је био далеко од идеалног, Србија је у Извештају Светске банке из 2010. године рангирана на тек 88. месту по квалитету услужног окружења од 183 земље у анализи (World Bank, 2010). Највеће препреке приливу СДИ представљале су корупција, приступ финансијским средствима, као и неефикасност рада судова. Такође, људски капитал је био на незадовољавајућем нивоу. У протеклој деценији, Србија је, уз блага одступања на годишњем нивоу, издвајала у просеку око 5% БДП-а за образовање (што је ниже од нивоа издвајања земаља ОЕЦД -а која износе 6-8% од БДП-а) (ОЕЦД, 2014), с тим да је највећи део тога одлазио на плате запослених у образовању.

Поред тога, политика привлачења СДИ Србије била је изузетно лоша. Наиме, још већи проблем од незадовољавајућег прилива СДИ, представља преовлађујући тип СДИ и њихов секторски распоред. Највећи део СДИ у периоду након 2000. године, био је везан за куповину државних предузећа и банака у процесу аукцијске и тендерске приватизације, док је удео гринфилд инвестиција, као најквалитетнијих и најстабилнијих СДИ са аспекта позитивног утицаја на економски раст, био врло мали. Управо ту се налази и пропуштена шанса Србије јер је број и вредност гринфилд пројеката био значајно мањи него у земљама у окружењу које су раније и силовитије ушле у процес транзиције попут Чешке, Пољске и Мађарске (UNCTAD, 2013). При том, будући да је процес транзиције већ при крају, не може се више очекивати значајнији прилив капитала по основу приватизације.

Такође, овакво стихијино, непланско привлачење СДИ је било првенствено усмерено на сектор услуга (финансијски сектор, телекомуникације итд.), а само мали део на производњу тзв. размењивих добара. Укратко, у Србији је, нажалост, практично изостао значајнији утицај СДИ на повећање извозних потенцијала и модернизацију индустрије.

Тако је овај неславни пример Србије у потпуној супротности са најновијом, знатно уравнотеженијом фазом регионалног развоја Кине, где је прилив СДИ (у најпресуднијој фази развоја) био управо исход развојне политике, која је имала за циљ привлачење инвестиција у извозно оријентисане привредне гране како би се искористиле компаративне предности јефтине радне снаге (Pike, Rodríguez-Pose and Tomaney, 2006). Дакле, у случају Србије, доминација Београдског региона у уделу СДИ није била резултат некакве осмишљене дугорочне развојне политике. Евидентно је да је у Србији непостојање јасно дефинисане политике привлачења инвестиција за последицу, као колетаралну штету, имало повећање регионалних диспаратета.

Закључак

Обично се као најозбиљнији контрааргумент тези да нагли прилив СДИ незоставно води дисбалансу регионалног развоја и негативним редистрибутивним ефектима наводи пример Кине, њене високе мобилности радне снаге и све ефикасније јавне политике.

Наша анализа, међутим, јасно показује да Србију након 2000. године карактерише све неравномернији регионални развој на који је значајно утицао управо нагли прилив СДИ, које су се сливале управо у Београдски регион (док су најнеразвијенији региони забележили веома скроман прилив).

Тако се, након анализе улазних токова и структуре СДИ у Србији, намеће закључак да је њихов просторни распоред био у првом реду производ потреба за бржим економским развојем и структурном трансформацијом привреде Србије која се нагло отворила за страни капитал, него последица некакве јасно дефинисане стратегије привлачења СДИ. Наиме, огроман удео СДИ је ушао у земљу путем приватизације и слио се у сектор услуга (са циљем освајања домаћег тржишта).

Произилази да је неопходно значајно (ре)дефинисање политике привлачења инвестиција како би се могао остварити балансиранији регионални развој Србије.

Литературу видети на страни 24